

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

En skola som återskapar skillnader mellan elever

En studie av samhällskunskapslärares resonemang om elever på yrkes- och studieförberedande program.

Frida Jigrot
Ämneslärarprogrammet med inriktning mot
gymnasieskolan

Examensarbete 2: 15 högskolepoäng
Kurs: LGSH1A
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: HT/2016
Handledare: Mathias Zannakis
Antal ord: 9994
Examinator: Mikael Persson
Kod: HT16-2490-005-LGSH1A

Nyckelord: Foucault, makt, governmentality, yrkes- och studieförberedande program, undervisning, elevsyn, handlingsutrymme

Abstract

Efter skolreformen år 2011 läser elever på yrkesförberedande program minst 50 poäng samhällskunskap medan elever på studieförberedande läser minst 100 poäng.

Samhällskunskap har en särställning när det kommer till skolans uppdrag att fostra demokratiska medborgare. Skolreformen riskerar därmed att skapa två typer av medborgare. Makt är något som finns i alla samhällen och den rådande maktstrukturen i samhället befästs i skolans värld när elever bär med sig olika sociala positioner vilka reproduceras i skolan. Michel Foucault ansåg att makt kan studeras utifrån det av honom skapade begreppet *governmentality* som i korthet handlar om hur en individ styr en annan individs handlingsmönster.

Syfte med studien är att studera hur samhällskunskapslärare talar om sina elever för att se om det sker skilda maktstyrningar av elever beroende på deras elevprogram. Det är en kvalitativ studie bestående av intervjuer med sex samhällskunskapslärare på fem kommunala skolor i Göteborg och gränskommunerna. Som analysmetod används Boréus diskursanalys för att synliggöra hur samhällskunskapslärare resonerar om sina elever och undervisning på yrkes- och studieförberedande program. Studiens resultat visar att det sker en differentiering i hur lärare resonerar om sina elever vilket i sin tur leder till skilda maktstyrningar av elever beroende på elevprogram. Elever på yrkesförberedande program styrs till att bli elever med lägre kunskap i ämnet samhällskunskap och det förväntas att de ska ut i arbetslivet direkt efter gymnasiet. Elever på studieförberedande program får kunskaper och förmågor som gör att de kan studera vidare på universitetet.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Bakgrund	2
3	Teoretisk utgångspunkt	4
3.1	Makt	4
3.2	<i>Governmentality</i>	6
3.3	Min definition av makt och <i>governmentality</i>	7
4	Tidigare forskning.....	7
4.1	Skillnader i undervisning på studie- och yrkesförberedande program	8
4.2	Foucaults maktbegrepp och <i>governmentality</i> i förhållande till svenska skolan	10
5	Syfte och frågeställningar	12
5.1	Frågeställningar	12
6	Metod.....	13
6.1	Kvalitativ metod	13
6.2	Analysmetod	14
6.3	Urval	14
6.4	Tillvägagångssätt och genomförande	16
6.5	Validitet och reliabilitet	17
6.6	Etiska överväganden	17
7	Intervjuresultat	18
7.1	Förstå kategoriernas begreppsliga bas	18
7.2	Framställning av identifierade kategorier	19
7.3	Förslagna policys och praktiker gentemot gruppen.....	21
7.4	Relationer till andra grupper	23
7.5	Svarstyper	23
8	Resultat och avslutande diskussion	25
9	Framtida forskning	27
	Referenser	28

1 Inledning

Det har genom tiderna gjorts många försök att skapa analysredskap eller modeller för att förstå hur makt reproduceras inom olika institutioner. Michel Foucault (1926-1984), fransk modern filosof och idéhistoriker, menade att makt har tolkats som ett fenomen som reproduceras enbart på ett strukturellt plan (Nilsson, 2008, s.86). Foucault förnekar inte att makt sker på ett strukturellt plan men ansåg att makt även kan ses som något som sker på individnivå och inte är latent, utan sker i handlingar mellan människor (Foucault, 1980, s.12). Enligt Nilsson (2008, s. 128-129) myntade Foucault begreppet *governmentality* som handlar om hur makt sker genom styrning mellan individer. Detta synsätt på makt kom att ändra på synen på hur makt kan studeras. *Governmentality* är ett maktbegrepp om hur en individ påverkar, formar, leder eller styr en annan individs handlingsmönster (se teoridel). Att skolan som institution reproducerar olika maktpositioner är ett beforskat område, men hur reproduktionen går till mellan individer är däremot ett relativt outforskat område (Broady 1998, Giddens 2007, Nylund 2013). *Governmentality* är ett maktbegrepp som har fått mer och mer uppmärksamhet bland forskare men det saknas fortfarande fokuserande studier kring hur *governmentality* kommer till uttryck mellan lärare och elever i den svenska gymnasieskolan (Nilsson, 2008, s.128). *Governmentality* är således relevant att känna till i skolsammanhang eftersom det sker en maktreproduktion i skolan och är dessutom centralt maktbegrepp eftersom det åsyftar hur makt kommer till uttryck mellan individer.

Sedan skolreformen år 2011 har det varit en stor medial debatt om den svenska skolan och dess demokratiuppdrag. Den nya läroplanen från år 2011 ökar differentieringen mellan elever på yrkes- och studieförberedande program. Syftet med skolreformen är att elever på yrkesförberedande program ska förberedas för arbetslivet medan elever på studieförberedande program ska förberedas för högskolestudier. Detta synliggörs när elever på yrkesförberedande program får mer tid för de praktiska ämnena medan de allmänteoretiska ämnena tas bort eller skärs ner (Skolverket, 2010). Maktreproduktion kan alltså ske på ett strukturellt plan och via samhällsdokument så som skolans läroplan och policy, men makt kan också reproduceras mellan individer genom deras handlingar. Syftet med denna studie är att synliggöra samhällskunskapslärares uppfattningar och resonemang kring elevsyn och undervisningspraktik på studie- och yrkesförberedande program. Genom att använda Foucaults begrepp *governmentality* är syftet att analysera om samhällskunskapslärares styr in elever i olika maktpositioner med olika handlingsutrymmen i samhället som en konsekvens.

Det går att ställa sig frågan om det kan vara så, att lärare skapar olika maktrelationer och medborgarroller beroende på olika kategorier av elevprogram. Skolreformen år 2011 tenderar att förstärka elevers sociala positioner och dela in dem i skilda fack efter social bakgrund. Att skolan reproducerar elever i olika medborgarroller syns dock tydligast i jämförelse med yrkes- och studieförberedande program. Elever på studieförberedande program tenderar att komma från medel- eller överklass medan arbetarklassen är överrepresenterade bland elever på yrkesförberedande program. I skolans värld grupperas människor in i liknande samhällsklasser, vilket kan göra att dessa grupperingar blir tämligen homogena. Att det sker en tydlig uppdelning på gymnasieskolor mellan elever på studie- och yrkesförberedande program har skildrats ett flertal gånger i vetenskapliga rapporter. Uppdelningen som görs inom skolans institutioner innebär att eleverna socialiseras in i olika roller, vilket i sin tur skapar en tydlig uppdelning mellan elevgrupper (Korp, 2012 s.84, 90-91, Rosales, 2010 s.299, Giddens, 2007 s. 530, 533).

Det faktum att olika medborgarroller skapas i skolans värld ligger till grund för min studie. Utifrån Foucaults begrepp *governmentality* kan vi lära oss om hur makt skapas i relationer mellan lärare till elever i skolan. Jag kommer i mitt examensarbete avgränsa mig till att studera hur samhällskunskapslärare talar om sina elever och undervisningspraktiker på yrkes- och studieförberedande program inom den svenska gymnasieskolan. Metoden som jag kommer använda mig av är således intervju. Utifrån samhällskunskapslärares uppfattning om sina elever på de två programmen ska jag undersöka om det finns en skillnad i hur läraren talar om sina elever beroende på om de går i yrkes- eller studieförberedande program. Empirin, det vill säga lärarnas svar under intervjun, kommer därefter analyseras med hjälp av Foucaults maktbegrepp *governmentality*. Att studera hur maktstyrning, *governmentality*, går till mellan lärare och elev är meningsfullt för att få en förståelse kring hur makt reproduceras inom den svenska skolan. Syftet är alltså att ge en teoretisk förklaring av vilka medborgarroller lärarens beskrivna verklighet kan leda till hos eleverna.

2 Bakgrund

I läroplanen, Lgy11, står det att elever ska få en likvärdig utbildning och att elever ska fostras till demokratiska medborgare (Skolverket, 2011, s. 5-7). Samhällskunskap har en särställning i ansvaret för demokratiuppförstran (Långström & Virta, 2011, s.19). Samhällskunskap är ett

ämne som socialiserar elever med färdigheter som en medborgare behöver för att kunna verka som demokratiska medborgare i samhället (Långström & Virta, 2011, s.18).

Skolinspektionens rapport, *Samhällskunskap i gymnasieskolan – En kvalitetsgranskning av undervisningen i Samhällskunskap A på tre yrkesförberedande program*, visar att det finns tydliga skillnader mellan elever på yrkes- och studieförberedande program gällande undervisning. I studieförberedande program får eleverna de kunskaper och färdigheter som behövs för att nå de högre betygen medan yrkeselever når ett godkänt betyg på grund av att deras samhällskunskapsundervisning är på en grundläggande nivå (Skolverket, 2011, s.8). Resultatet efter Skolinspektionens granskning väcker frågor som om alla elever får en likvärdig utbildning och vem som får ta del av vilken utbildning.

Frågornas relevans ökar i samband med den nya läroplanen från år 2011 då samhällskunskapsundervisningens innehåll och omfång i ämnet ändrades. I den tidigare läroplanen, Lpf94, hade både yrkes- och studieförberedande program 100 poäng samhällskunskap. I den senaste läroplanen, Lgy11, har studieförberedande program minst 100 poäng samhällskunskap medan yrkesförberedande program vanligen läser 50 poäng samhällskunskap. Nylund (2013, s. 103) menar att den nya skolreformen kommer att befästa och bevara olika sociala positioner mellan elever på yrkes- och studieförberedande program. Nylund (2011;2013) har gjort ett flertal studier kring hur yrkeselever påverkas av den nya skolreformen och han menar att gymnasiereformen kommer att leda till att elever på yrkes- och studieförberedande program fostras in i två olika medborgarroller och att den sociala reproduktionen som funnits genom skolhistorien lever vidare. Här uppstår en tydlig maktdifferentiering mellan studie- och yrkesförberedande elever.

Skolans institutioner har genom historien befästs och reproducerat olika sociala positioner. Broady (1998, s.9-10) ser den svenska skolan som en selektionsapparat som reproducerar olika kulturella kapital och således olika sociala positioner till elever. Även en hierarkisk ordning blir synlig i skolans värld eftersom elever blir rangordnade utifrån programval där de som väljer studieförberedande program får högre status än de som väljer yrkesförberedande program (Nylund, 2013).

3 Teoretisk utgångspunkt

För att kunna redogöra för skilda handlingsutrymmen hos elever behövs en teoretisk apparat för att synliggöra dessa mönster. Utgångspunkt för min teoretiska ansats är Foucaults maktperspektiv och den form av makt som han kallar för *governmentality*. I en intervju förklarade han att; ”The theory to be constructed is not a system but an instrument” (Foucault, 1980, s.145).

Här blir det tydligt hur makt bör ses. Han poängterade att han själv inte har utformat en etablerad teori om makt utan hans ambition snarare är att ge ett analysverktyg för att förstå hur makt utövas (Foucault, 1980, s.145).

Forskarvärlden är överens om att Foucault kom med ett nytt synsätt när det kommer till synen på makt (Öhman, 2008, s.69-70). Bland forskare råder däremot en mångtolkning om Foucaults maktbegrepp och teorier. Foucault skilde sig från övriga forskare kring makt eftersom han såg till individen, att makt utgår från det enskilda subjektet och inte enbart genom den rådande maktstrukturen. Det faktum att Foucault såg makt på ett annorlunda sätt i jämförelse med flertalet forskare är en anledning till att jag valde att bygga min uppsats kring hans tankesätt (Giddens, 2007, s. 119-120).

I kommande del beskrivs de begrepp och den teori som ligger till grund för denna uppsats. I första delen av teoridelen redogörs för Foucaults syn på makt. Senare beskrivs hur Hörnqvist och Nilsson har tolkat Foucaults maktbegrepp. Avslutningsvis redogörs för hur Edwards, Nilsson samt Öhman har tolkat Foucaults begrepp *governmentality*. Slutligen kommer min tolkning och definition av Foucaults maktbegrepp och *governmentality*.

3.1 Makt

De forskare som finns med i denna uppsats har en någorlunda gemensam uppfattning kring Foucaults maktperspektiv. Läsarens förståelse och författarens tolkning kan dock skifta något eftersom forskare väljer sina egna perspektiv eller termer i sin redogörelse kring Foucault. Den gemensamma uppfattningen är likväl att makt är något som först syns i handlingar i interaktion mellan människor (Hörnqvist, 1996, Nilsson, 2008, Öhman, 2008).

Foucault (2002, s.103) menar att makt skapas i varje relation och i varje ögonblick. Makt är något högst levande och kan därmed inte ses enbart som en fast struktur eller institution. Makt kan också komma underifrån genom individers relation med varandra och inte endast uppifrån

via institutioner från staten ner till folket. Makt är med andra ord något personifierat mellan en överordnad och en underordnad person (Foucault, 2002, s.102-103). Foucault (1987, s. 12) såg makt som något relationellt mellan två individer, exempelvis att person A får person B att göra en handling enligt persons A:s medvetna eller omedvetna vilja. Foucault (1987, s.172) menar att sådana relationer exempelvis kan vara mellan fångvaktare och fånge, eller mellan lärare och elev. Foucault uttrycker det som att det är läraren som dresserar sina elever genom utbildning med krav, moralisk anpassning och kvalifikationer.

Foucault beskriver det som att maktförhållanden mellan människor bildas i styrkeförhållanden. Dessa finns inneboende i områden där de fungerar och lever vidare genom historien. Styrkeförhållanden bestäms via nedärvda sociala faktorer som kommer till i uttryck via exempelvis synen på människan (Foucault, 2002, s.103). Rasism, imperialism och patriarkat är exempel på människovärden som lever vidare via maktrelationer och dess styrkeförhållanden, menar Foucault (2002, s.107). Maktförhållanden är däremot trögörliga och när de väl har institutionaliserats blir de tillslut en samhällelig norm som inte ifrågasätts. På så vis lever dessa maktförhållanden vidare i praktiken, de reproduceras samt upprätthålls (Foucault, 2002, s. 104-105).

Hörnqvist (1996) tolkar det som att Foucault inte avvisar att maktförhållanden kan vara strukturella. Däremot menar Foucault enligt Hörnqvist (1996, s.47) att makt inte reproduceras automatiskt utan att det i varje enskild relation finns en maktbalans som påverkar individers handlingar. Hörnqvist (1996, s.46-47) menar att Foucault ser makt som något som är uppbyggt av olika styrkeförhållanden som i sig är ojämna. Hörnqvist tolkar Foucault som att makt är inte något determinerat utan att makt reproduceras via maktrelationer som kan leva vidare generation till generation.

Enligt Nilsson (2008, s. 84) menar Foucault att makt och kunskap hör ihop; ”Det är inte möjligt att utöva makt utan kunskap, det är omöjligt för kunskapen att inte framkalla makt”. I alla samhällen har det genom historien funnits olika makt- och kunskapsregimer vilka medför olika sanningar. Ingen kunskap är objektiv utan varje tidsepok och samhälle har följaktligen maktpraktiker utifrån de rådande sanningarna. Nilsson (2008, s.84) tolkar Foucault som att kunskap är inneboende i alla maktrelationer, de förutsätter varandra och är således beroende av varandra. Nilsson (2008, s.81) beskriver att Foucault analyserar mestadels makt utifrån olika typer av tekniker som har matchande teknologier. Handlingen mellan människor är tekniken och kunskap (läran) om handlingen är teknologin. Nilsson (2008, s.86) betonar att

Foucault ansåg att makt inte kan ägas av en viss person utan att makt skapas i relationer och via människors handlingar (Nilsson, 2008, s. 86).

3.2 *Governmentality*

Enligt Nilsson (2008 s.80-81) delade Foucault in makt i tre olika former varav *governmentality* är en av dem. *Governmentality* bygger på en sammanställning av det franska *gouverner* ”styra” och *mentalité* ”inställning”, som på svenska har översatts till styrningsmentalitet. Nilsson (2008, s.128-129) menar att Foucault betonade att styrning alltid sker med en uppfattning kring hur objektet ska styras. Som Nilsson tolkar det framhåller Foucault att styrningens mål är att leda, forma eller påverka människors handlingsmönster.

En annan tolkning av Foucault har Edwards (2008) som menar att syftet med Foucaults begrepp *governmentality* var att beskriva en speciell typ av makt. Denna makt menar Edwards (2008, s. 25) att Foucault definierar som att individen agerar efter den kunskap som hen har lärt sig och detta är en form av självstyrning. Kunskaperna kan komma från subjektets omgivning eller från en överordnad person. *Governmentality* betyder att individen agerar, formas och omformas efter en styrning. Styrningen är inte tvingande i sig utan subjektet blir en effekt av makten. Edwards understryker att Foucault inte förnekar att styrning kan ske från institutioner och staten eftersom de ofta står för spridandet av de samhällliga normerna. Däremot menade Foucault, enligt Edwards tolkning, att subjektet inte ska ses som passiv utan som det motsatta. Individen blir ett aktivt subjekt som formas i olika lärandesituationer och blir därmed en effekt av makten. Subjektet är högst levande eftersom dess handlingar vidmakthåller makten och sätter den i rörelse (Edwards, 2008, s. 23-26).

Öhman (2008) tolkar Foucaults begrepp *governmentality* som en typ av normativ styrning som syns och praktiseras i mänskliga relationer. Den normativa styrningen kan ses som rekommendationer som utgår ifrån samhällets värderingar och normer. Genom *governmentality* socialiseras medborgare in i dess grundvalar. *Governmentality* ska inte tolkas som en strikt styrningsform jämförande med juridiska eller religiösa styrningar (Öhman, 2008, s. 76-77). Enligt Öhman, menade Foucault att makten i *governmentality* är förkroppsligad i människors handlingar och begreppet bör tolkas som att styrningen och makten inte ses förrän när en persons handling påverkar andra människors sätt att agera, så kallad ”handling på handling”. Makten är inte påtvingad utan individen styrs i en slags självreglering där individen både låter sig styras och styr själv. Enligt Öhman kan Foucaults

begrepp *governmentality* ge verktyg kring hur elevers handlingar begränsas eller möjliggörs i en undervisningspraktik eftersom elevers handlingar påverkas, formas och styrs i skolans värld (Öhman, 2008, s.73).

3.3 Min definition av makt och *governmentality*

Min användning av Foucaults maktbegrepp och *governmentality* utgår från tidigare nämnda tolkningar. I likhet med Foucault (2002, s.103) och Nilsson (2008, s.86, 91) tolkar jag det som att makt skapas i mänskliga relationer och att makt därmed ska studeras i interaktionen mellan människor. Denna makt kan vara både medveten eller omedveten hos den person som har en överordnad roll i maktrelationen. Jag tolkar Foucault (2002, s.103) som att individer har olika handlingsutrymme beroende på vilka styrkeförhållanden som föreligger. Styrkeförhållanden och makt är trögrörliga men kan ständigt ändras därför att makt uppstår i växelväxlingen mellan människor. Jag tolkar Foucault som att makt i första hand inte är något strukturellt utan individuellt. Foucault förnekar dock inte att rådande samhällsnormer och värderingar påverkar indirekt individers handlingar och maktstyrningar. I likhet med Edwards (2008, s.25-26) definierar jag *governmentality* som en maktstyrning av individen i en önskvärd riktning. Individen, det vill säga eleven i min studie, behöver inte uppleva denna styrning påtvingande utan den kan upplevas som en självvald självstyrning. Precis som Öhman (2008, s.72) uttrycker det tolkar jag Foucaults *governmentality* som en styrning som sker via människors handlingar och att dessa synliggörs i "handling på handling", det vill säga, när en persons handling påverkar i sin tur ett subjekts sätt att handla.

4 Tidigare forskning

I följande avsnitt redovisas hur tidigare forskning har behandlat Foucaults begrepp *governmentality* och hans syn på makt i en svensk skolkontext. Inledningsvis redogörs tidigare forskning ur ett ämnesdidaktiskt perspektiv utifrån samhällskunskap på studie- och yrkesförberedande program. Den didaktiska frågan som föreligger är vem som får ta del av vilken utbildning, för att se vad undervisningen på de två programmen får för följd för eleverna på studie- och yrkesförberedande program.

Johansson (2011) och Olsson (2011) har båda gjort en inventering över ämnesdidaktisk forskning i samhällskunskap. Johansson (2011, s.18) menar att forskningen som har bedrivits inom samhällskunskapsdidaktik handlar mestadels om läromedelsforskning. Båda två redogör

också för att forskning under det senaste decenniet inom samhällskunskapsdidaktik framförallt berört demokrati- och medborgaruppfostran (Johansson, 2011, s.19-20, Olsson, 2011, s.51-64). Deras sammanställning visar att det finns ett begränsat antal studier kring ämnet makt och *governmentality*. Sökandet av tidigare forskning avgränsas i studien till det som handlar om en svensk skolkontext. Anledningen till detta är att undersökningen sker i Sverige och samhällskunskapsämnet är specifikt för den svenska skolan (Långström & Virta, 2011, s.19). Studien avgränsas också till forskning som berör begreppet *governmentality* på högstadiet och framför allt på gymnasiet.

4.1 Skillnader i undervisning på studie- och yrkesförberedande program

Enligt tidigare forskning skiljer sig undervisningspraktiken inom samhällskunskap åt på studie- och yrkesförberedande program (Nylund, 2013, s.107-108, Korp, 2006, s.84). Annan forskning visar att skolan befäster samt reproducerar olika sociala positioner, eftersom de två elevgrupperna kommer mestadels från olika samhällsklasser (Korp, 2012, s.84, Rosales, 2010, s.299, Giddens, 2007, s.530,533). Bronäs (2003) och Korp (2012) är eniga om att skillnaderna i undervisningens innehåll och omfattning efter skolreformen år 2011 kommer forma elever på yrkes- och studieförberedande program till olika demokratiska medborgare. Den tidigare forskningen som används i denna uppsats innefattar både den äldre läroplanen Lpf94 och den nya Lgy11. Anledningen till det är avsaknaden av aktuell forskning tillhörande ämnet samhällskunskap efter skolreformen år 2011.

Korp (2012) redogör för hur undervisning i samhällskunskap skiljer sig åt på studie- och yrkesförberedande program. Korp (2012, s. 78) kommer fram till att i yrkesförberedande program ses praktiska kärnämnen som primära medan teoretiska ämnen, så som samhällskunskap, ses som sekundära vilket påverkar undervisningen. Korp (2006, s.256-257) betonar även att undervisningen i teoretiska ämnen ligger på allmänt en grundläggande nivå på yrkesförberedande program och som en följd av detta får yrkes elever med sig baskunskaper från gymnasiet. Korp (2006, s.257) menar att dessa skillnader i utbildning leder till att yrkes elever inte i lika stor utsträckning får de verktyg som behövs för att verka som kritiskt tänkande och analyserande elever jämfört med vad de elever som går på studieförberedande program får.

En annan forskare (Nylund, 2013) har gjort en studie om vad skolreformen år 2011 får för konsekvenser för olika elevgrupper. Hans studie riktar sig inte specifikt till ämnet samhällskunskap, men han tar upp politiska och sociala perspektiv samt hans slutsatser går att koppla till samhällskunskapsämnet. Nylund (2013, s. 102) menar att en följd av skolreformen är att olika typer av individer kommer formas på olika elevprogram. Nylund (2013, s.104) menar att yrkes elever får med sig kunskaper som gör dem anställningsbara för kommande yrke, som exempelvis byggarbetare. De lär sig grundläggande teoretiska kunskaper och sociala kunskaper som att uppföra sig och komma i tid. Elever på studieförberedande formas däremot till entreprenörer och får tillräckliga kunskaper för vidare studier på universitetet. Enligt Nylund (2013, s.104-105) går det emot skolans demokratiuppdrag, det vill säga, att ge alla elever en likvärdig utbildning. Yrkes elever får inte med sig tillräckliga kunskaper för att kunna verka som reflekterande och kritiskt tänkande demokratiska medborgare. Den nya skolreformen ökar skillnader mellan elevgrupper. Det minskade tillträdet till kunskap efter Lgy11 leder till att yrkes elever formas som underordnade samhällsmedborgare som ska acceptera sin position medan studieförberedande elever socialiseras till överordnade samhällsmedborgare som i framtiden ska styra samhället (Nylund, 2013, s.107-108).

Ytterligare forskning inom området berör läromedel och då om skillnader mellan läromedel i samhällskunskap på studie- och yrkesförberedande program (Bronäs, 2003, s. 189). Innehållet i läroböcker i samhällskunskap varierar beroende på vilket program de är skrivna för. Läroböcker på yrkesförberedande program innehåller en individanpassad bild av samhällskunskap och yrkes elevers läromedel är ofta tunna med ett flertal bilder vilket gör att eleverna får med sig ytliga kunskaper. Läromedel för elever på studieförberedande program har däremot mer textinnehåll och ett fåtal bilder samt eleverna får lära sig om samhället på både ett individuellt och ett strukturellt plan. Bronäs (2003, s. 196-199) studie visar att skilda läromedel eventuellt kan påverka undervisningen och därmed forma två olika sorters demokratiska medborgare.

Gemensamt för den tidigare forskning som jag har tagit del av är att det finns skillnader i samhällskunskapsundervisningen på studie- och yrkesförberedande program (Korp 2012, Nylund 2013, Bronäs 2003). Bronäs (2003), Korps (2012) och Nylunds (2013) forskning kommer fram till att olika medborgarroller skapas beroende på om eleverna går på yrkes- eller studieförberedande program. Deras studier framhåller direkt eller indirekt att utformningen av undervisningen i samhällskunskap fostrar olika elevgrupper till olika demokratiska

medborgare. Den här uppsatsen handlar dock inte om skillnader i samhällskunskapsundervisning på yrkes- och studieförberedande program utan ämnar endast till att ge en förståelse kring undervisning i samhällskunskap som nämns i mitt syfte och i mina frågeställningar.

4.2 Foucaults maktbegrepp och *governmentality* i förhållande till svenska skolan

Mot bakgrund av den föregående genomgången i skillnader i undervisning på studie- och yrkesförberedande program kommer en redogörelse för tidigare forskning som berör Foucaults *governmentality* i en svensk skolkontext.

Öhman (2008) observerar idrottslektioner på högstadiet och analyserar dessa utefter Foucaults begrepp *governmentality*. Hennes studie visar att idrottslärare styr elever efter undervisningsinnehåll men också efter värderingar och normer som ingår i idrottsämnet. Elever ska på idrottslektionerna lära sig olika praktiska färdigheter som redskap. På lektionerna finns en dold norm mellan elev och lärare som handlar om att eleven alltid måste testa olika idrottsövningar (Öhman, 2008, s.79-80). Öhman (2008, s.79) ger ett exempel på detta, där lärare säger till eleven; ”Jag är fullt medveten om att den och den övningen är svår (pekar på två olika stationer). När man jobbar med triceps är det jättesvårt. Där kräver jag inte att ni ska ta ner månen, utan gör ert bästa, det vet ni att jag tycker.” Öhman (2008, s.81) tolkar det efter Foucaults *governmentality* som ett exempel på styrning från lärare till eleverna. Öhman analyserar efter Foucaults ”handling på handling”, eleverna styrs mot handlingar som läraren vill att de ska göra. Styrningen är i sig är inte påtvingande utan eleverna fostras till ett aktivt subjekt som genom självstyrning testar olika övningar på idrottslektionerna. Läraren skapar en undervisningsmiljö där subjektet aktivt arbetar efter styrning från läraren och därmed socialiseras in till ett aktivt subjekt.

I en annan studie har Rosales (2010) redogjort för skillnader i maskulina elevpositioner på högstadiet efter etnisk bakgrund. Rosales (2010, s.299) betonar att skolan alltid har varit en arena för social reproduktion och skillnadsskapande av elever. Skolan som institution är medskapande i upprätthållandet av samhällets rådande normer och Rosales (2009, s.299) menar att skolan reproducerar allt från klass, maktrelationer, genusroller till etnisk differentiering, där han fokuserar på de två sistnämnda i sin avhandling. Utefter samhällets normer formas eleverna in i olika subjektpositioner och Rosales (2010, s.25) tolkar Foucaults

governmentality som en form av maktteknik som avser att styra hela befolkningar. Det sker en maktstyrning i den svenska skolan via lärare och deras undervisningstekniker, även kallade undervisningspraktiker. Dessa tolkar Rosales (2010, s.226) via Foucaults *governmentality* som disciplinerade maktutövningar. Maktstyrning sker via lärares undervisningspraktiker som exempelvis läxförhör. Alla elever lär sig och förväntas att bete sig efter skolans normer, värderingar och lärares undervisningspraktiker som tillsammans skapar olika typer av elevpositioner. Olika undervisningstekniker utgår och gynnar vissa typer av elever, eleverna får inte bara kunskaper i skolan utan också dolda kunskaper som olika ”sanningar” om sig själva (Rosales, 2010, s.226, 239). Som Rosales (2010) uttrycker det i sin slutsats är att etniskt ”svenska killar” får en överordnad position i skolan eftersom de gynnas mer av skolans undervisningspraktiker och därmed lär sig mer samt får högre betyg. ”Invandrarkillarna” formas in i underordnade positioner i relation till de ”svenska killarna”. I skolan bildas alltså olika elevpositioner hos eleverna och Rosales (2010) menar att det sker en differentiering hur lärare styr elever beroende på etnisk bakgrund och könstillhörighet.

I Dahlstedt & Hertzbergs (2011) studie utgår de från Foucaults *governmentality* i relation till gymnasieelever och skolans entreprenöruppdrag. I likhet med Nilsson (2008), från min teoridel, menar Dahlstedt & Hertzberg (2011, s.182) att det finns olika sanningsregimer i samhället varav dagens handlar om att fostra elever på svenska skolan till entreprenörer. Styrningen sker å ena sidan utifrån ett strukturellt plan där elevers handlingsutrymme formas efter samhällliga dokument som skollagar, policydokument och läroplanen. Dessa dokument påverkar lärares undervisningspraktiker och därmed elevers utbildning. Å andra sidan sker styrning från en individuell nivå där eleven, likt hur Edwards (2008), från min teoridel, redogör för *governmentality*, agerar och styr sig själv genom självreglering (Dahlstedt & Hertzberg, 2011, s.182). Dahlstedt & Hertzberg (2011, s.194-195) utgår från två styrningsteknologier i sin studie, jag- och maktteknologier. Maktteknologin är, i likhet med Edwards (2008), den teknologin som påverkas från staten. Normer i samhället styr indirekt individers handlingsutrymme utifrån specifika mål, i detta fall skolans mål om att fostra entreprenörer. Jag-teknologin handlar däremot om hur eleven själv tar tillvara på sin skolkunskap via lärarens styrning, som i Öhmans (2008) ”handling på handling”, i min teoridel, formas eleven med hjälp av sin egen vilja till entreprenör. Jag-teknologierna yttrar sig i en lärandeprocess där eleverna själva lär sig att vara anställningsbara, autonoma och ansvarstagande individer. Som Dahlstedt & Hertzberg (2011, s.196) definierar det ska eleverna bli ”som ett eget företagsamt självt”. Läraren har via läroplan och sin

undervisningspraktik format och styrt i enlighet med skolans mål elever till entreprenörer (Dahlstedt & Hertzberg, 2011, s.194).

Öhman (2008), Rosales (2010), Dahlstedt & Hertzberg (2011) visar hur Foucaults *governmentality* begrepp kan användas för att förstå hur elever och elevgrupper styrs in till önskvärda subjekt. Tidigare forskning rör de områden som är relevanta för att få en förståelse för hur *governmentality* kan användas som ett analysredskap i en svensk skolkontext. Tidigare forskning visar att det sker en maktstyrning inom den svenska skolan, information som jag kan använda mig av i kommande studie. Hur *governmentality* tas i uttryck inom samhällskunskapsundervisning är däremot ett outforskat område, vilket motiverar min studie. Uppsatsens ambitionsnivå är att ge en förståelse för hur olika medborgarroller kan formas via samhällskunskapslärare utifrån deras elevsyn och samhällskunskapsundervisning på studie- och yrkesförberedande program. Den tidigare forskningen som lyfts bidrar till en förståelse för hur makt tas i uttryck i en svensk skolkontext. Tidigare forskning kan även ge en inblick hur lärare fokuserar på skolans uppdrag, läroplan eller policys och att hur det yttrar sig i en maktstyrning mellan lärare till elev. Tidigare forskning bidrar till en förståelse för hur makt kan synliggöras inom skolans institutioner utefter begreppet *governmentality*. *Governmentality* ska ses som ett analysbegrepp som kan hjälpa till att se hur maktrelationer och maktpositioner reproduceras i skolan och hur olika elever styrs in till olika handlingsmöjligheter eller handlingsbegränsningar.

5 Syfte och frågeställningar

Det finns en avsaknad av studier som, med hjälp av Foucaults begrepp *governmentality*, undersöker om det sker en maktstyrning från samhällskunskapslärare till elever inom den svenska gymnasieskolan. Mitt syfte är därför att studera hur samhällskunskapslärare talar om sina elever för att se om det eventuellt sker skilda maktstyrningar av elever beroende på elevprogram. Med maktstyrning menas om samhällskunskapslärarens elevsyn påverkar vilket handlingsutrymme som eleven ges och det i sig är en typ av maktstyrning. Med elevsyn menas vad samhällskunskapsläraren har för syn, uppfattning och tankar om sina elever.

5.1 Frågeställningar

1. Hur talar lärare om sin undervisning och sina elever i samhällskunskap i studie- respektive yrkesförberedande program?

2. Styrts yrkeselever och studieförberedande elever in i olika handlingsutrymme beroende på samhällskunskapslärares elevsyn och undervisning i de två elevgrupperna?

6 Metod

I detta kapitel redogörs mina metodologiska överväganden som används för att besvara studiens syfte och frågeställningar. I följande del redogörs val av kvalitativ metod, analysredskap som används, urval, tillvägagångsätt och genomförande samt om studiens validitet och reliabilitet för att till sist avsluta med mina etiska överväganden.

6.1 Kvalitativ metod

För att besvara studiens frågeställningar används en kvalitativ metod, samtalsintervjuer. Samtalsintervjuer är en bra metod som kan ge kunskaper om sociala förhållanden och enskilda människors upplevelser, åsikter och känslor om ett specifikt ämne (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015, s. 34). Intervjuer kan synliggöra hur människor uppfattar sin omgivning vilket passar studien väl då jag vill belysa samhällskunskapslärares uppfattning om elevsyn och undervisning på studie- och yrkesförberedande program. En kvalitativ studie är rimlig eftersom jag vill försöka förstå samhällskunskapslärares sätt att resonera om ett visst fenomen (Trost, 2010 s.32). Intervjuerna är av respondentkaraktär. Syftet är inte att intervjun ska vara av någon objektiv eller allmännyttig karaktär utan jag vill att samhällskunskapslärares ska resonera fritt och personligt om ämnet för att komma åt lärarnas tankevärldar (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2012, s.259).

En alternativ metod hade varit direktobservation för att observera vad läraren gör i klassrummet hos studieförberedande- och yrkeselever. På så sätt hade jag mer detaljerat studerat nyanser i undervisningspraktiker och elevsyn hos samhällskunskapslärare som undervisar i båda kategorierna av elevgrupper. Det hade senare kunnat vara ett komplement till mina intervjuer eftersom det kan ge en alternativ bild till lärarens intervju svar. Jag är medveten om att samtalsintervjun ger lärarens beskrivna subjektiva verklighet och inte den objektiva sanningen. Det hade varit en fördel för studien med en kompletterande direktobservation då jag skulle kunnat se om mina respondenter är ärliga med vad de säger i förhållande till vad de gör. Direktobservationer var dock inte praktiskt möjligt i studien eftersom det hade behövts mer tid och planering.

Nackdelen med kvalitativa intervjuer är att de ger en begränsad bild av verkligheten då de kommer från en person (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015 s.53). Däremot ställer jag mig tveksam till om en direktobservation hade kunnat besvara studiens frågeställningar. Frågeställningen om elevsyn hade varit svår att studera med direktobservation eftersom jag vill åt lärarens uppfattningar och åsikter om sina elever. Detta tror jag att läraren inte yttrar till sina elever under lektionerna och dessutom hade jag behövt följa undervisningen under en längre tid vilket jag inte hade möjlighet till på grund av tidsbrist.

6.2 Analysmetod

Den insamlade empirin analyseras via Boréus diskursanalys om kategorisering av subjektpositioner. Detta går i linje med studiens syfte hur samhällskunskapslärare uppfattar sina elever och undervisningspraktiker på studie- och yrkesförberedande program och hur det i sin tur kan påverka elevernas handlingsutrymme.

Boréus diskursanalys är baserad på en kategorisering för att kartlägga subjektpositioner. Hon menar att subjektposition är; ”det utrymme som människor kategoriserade på olika sätt ges för sitt agerande” (2015, s.165). Dessa subjektpositioner skapas via språket som i sin tur påverkar föreställningar och förväntningar beroende på vilken kategorisering av människor som en person tillhör. Boréus fyra av fem perspektiv används som analysredskap av subjektpositioner i kommande analys av empiri. Anledningen till att Boréus (2015, s.185) första perspektiv, ”1. Urskilja vilka kategorier av människor som refereras till i en diskurs.”, inte används är för att yrkes- och studieförberedande elever redan urskiljs i studien.

De perspektiv som används som analysredskap är följande:

2. Förstå kategoriernas begreppsliga bas, det vill säga vad som gör att en person kategoriseras på ett bestämt sätt.
3. Undersöka hur personer kategoriserade på detta sätt framställs, det vill säga hur de beskrivs, vilka egenskaper de tillskrivs och vilken slags handlingar de sägs utföra.
4. Ta reda på vilka policyer eller praktiker som föreslås för denna grupp eller som framställs som normala och berättigade gentemot gruppen.
5. Undersöka hur relationer till andra grupper framställs (Boréus, 2015, s.185-186).

6.3 Urval

I relation till min forskningsfråga har jag valt att intervjua samhällskunskapslärare. Mitt urval bygger på ett strategiskt urval med maximal variation eftersom jag vill komma åt så många

olika uppfattningar som möjligt hos en specifik grupp, samhällskunskapslärare. Samhällskunskapslärarna varierar i ålder, yrkeserfarenhet och könstillhörighet. Personer som varierar i dessa variabler kan vara till fördel för en samtalsintervju för att komma åt skilda föreställningar och tankesätt (Esaiasson et al., 2012, s.229). Svartpersonerna som valdes är samhällskunskapslärare som undervisar på både studie- och yrkesförberedande program. Anledningen till detta är att läraren har kunskap om läroplanen och erfarenhet hur det är att undervisa på båda programmen.

Mitt urval bestod av sex olika samhällskunskapslärare på fem kommunala skolor i Göteborg och i gränskommunerna. Enligt Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2015, s.42) är sex till åtta intervjuer lagom om syftet är att intervjua en särskild grupp eftersom sannolikheten ökar att empirin blir relativt oberoende av enskilda personers uppfattningar om ämnet. En sjunde eller till och med en åttonde intervju hade stärkt mitt resultat däremot står och faller inte studien på det. Argumentet för min avgränsning av intervjupersoner är framför allt en resurs- och tidsbrist, från de samhällskunskapslärare som tackat nej till studien och att jag hade inte de praktiska möjligheterna att intervjua fler samhällskunskapslärare eftersom det inte fanns tillräckligt med tid (Esaiasson et al., 2012, s.311).

Samtliga lärare i studien arbetar på kommunala skolor med både yrkes- och studieförberedande program. Lärare A är en 56-årig man som har arbetat som lärare i 15 år på ett gymnasium med ett stort antal elever och är lärare i en av Göteborgs gränskommuner. Lärare B är en 64-årig kvinna som har arbetat som lärare i 30 år på ett medelstort gymnasium i Göteborg. Lärare C är en kvinna på 42 år som har varit verksam lärare i 14 år och arbetar på en stor gymnasieskola i en av Göteborgs gränskommuner. Lärare D är man, 45 år och har arbetat som lärare i 16 år på en stor gymnasieskola med ett stort antal elever och lärare i närheten av Göteborg. Lärare E är en man på 45 år som har varit verksam lärare i 16 år och arbetar på samma skola som Lärare B. Lärare F är man, 39 år och har arbetat som lärare i 6 år på en mellanstor gymnasieskola i Göteborg.

Valet av kommunala skolor bygger på att de flesta skolor i Sverige är kommunala och många har både yrkes- och studieförberedande program. Skälet att göra intervjuer på fem olika kommunala skolor var för att få en variation av elever med olika socioekonomiska bakgrunder vilket borde påverka lärares förhållningssätt. Enligt Skolverkets (2013) statistik har kommunala skolor fler behöriga lärare och elevvariationen är högre på kommunala skolor

än på friskolor. Valet av kommunala skolor grundas i att intervjurespondenterna ska komma från liknande skolkultur, likartade arbetsgivare och från liknande skolbakgrunder.

För att finna mina intervjurespondenter, samhällskunskapslärare, tog jag först kontakt med olika rektorer på skolor inom urvalsområdet som hade både yrkes- och studieförberedande program för att be dem vidarebefordra e-post om studien till berörda lärare. När det inte gav något tillräckligt underlag utgick jag från ett första-bästa urval och senare ett snöbollsurval för att få tag på intervjurespondenter till min studie (Esaiasson et al., 2012, s.188-189). Däremot var jag noga med att svarspersonerna skulle variera i könstillhörighet, ålder och yrkeserfarenhet då det är variabler som kan påverka en individs intervju svar. En annan typ av urval, såsom ett slumpmässigt urval, hade gett bättre förutsättningar för generalisering men då hade jag behövt många fler (Esaiasson et al., 2012, s.176).

Mitt urval gör att jag inte kan uttala mig om alla samhällskunskapslärare men syftet studien är inte att generalisera om vad alla samhällskunskapslärare har för uppfattningar kring mina frågeställningar. Studiens fokus är snarare att fånga olika svarskategorier där jag försöker identifiera olika svarstyper utifrån samhällskunskapslärares intervju svar.

6.4 Tillvägagångssätt och genomförande

Intervjun var semistrukturerad och efter min teoretiska ram användes en intervjuguide (Bilaga 1). Intervjuguiden delades in i två huvudteman, elevsyn och undervisningspraktik samt respondenten fick stor frihet att utforma sina svar på sitt eget sätt. Att arbeta med teman i intervjun var för att underlätta analysarbetet och det ger även en ram för själva intervjutillfället. Inledningsvis användes introducerade frågor för att råda bot på både min egen samt respondentens nervositet och för att svarspersonen skulle bli varm i kläderna (Zetterquist & Ahne, 2015, s.47).

Intervjun ägde rum på den skola där läraren är verksam i, eftersom respondentens ”hemmiljö” får hen att känna sig trygg men också att respondenten inte behöver lägga ner mer tid än själva intervjusamtalet. Dessutom kan det vara en fördel att läraren är i den miljön som intervjufrågorna är kopplade till för att hen enkelt ska kunna associera sina svar till sin skolmiljö. Intervjun varade mellan 25 till 30 min, en kortare intervju gör att respondenten kan hålla tålmodet samt koncentrationen uppe (Esaiasson et al., 2012, s. 268). Intervjun har spelats in med respondentens samtycke och under tiden fördes anteckningar för att skapa ett

mer avslappnat intervjuklimat och för att komma ihåg saker till senare under intervjun (Zetterquist & Ahrne, 2015, s. 50).

6.5 Validitet och reliabilitet

Två begrepp som är viktiga i en forskningsstudie är validitet och reliabilitet. Validitet är att studien undersöker det som den avser att undersöka (Esaiasson et al, 2012, s.57). För att studien ska bli genomförbar operationaliseras lämpliga frågor ur den teori som jag har valt (Esaiasson et al., 2012, s.55). För att synliggöra maktrelationer har jag genom operationalisering av teorin valt ut två olika teman, elevsyn och undervisningspraktik. En testintervju genomfördes för att se intervjuguidens hållbarhet och några frågor ändrades eller togs bort till följd av detta.

Reliabilitet är tillförlitligheten i en mätning (Bryman, 2011, s.352). För en hög reliabilitet krävs att det saknas slarv- eller slumpfel vilket kan vara problematiskt i en kvalitativ studie (Esaiasson et al., 2012, s.63). Jag har försökt att vara så objektiv som möjligt under samtalsintervjuerna och har noggrant följt min intervjuguide. Jag måste tänka på min egen förförståelse och tolkning av respondentens tonläge och kroppsspråk som kan väga in i min senare tolkning av intervjusvaren. För att få en hög reliabilitet används ett analysverktyg vid tolkningen av samhällskunskapslärares intervjusvar. Detta för att minska risken för egentolkning av intervjusvaren (Bryman, 2011, s.353). Bryman (2011, s.352) menar att reliabilitet också handlar om resultatet i studien är rimligt eller inte. För att öka reliabiliteten har jag varit noggrann i mitt val av intervjurespondenter och valt samhällskunskapslärare som har erfarenhet av att jobba med både elever på yrkes- och studieförberedande program.

6.6 Etiska överväganden

Respondenterna fick ut godkännandeblankett (Bilaga 2) och intervjubrev med information om studien och att fullständig anonymitet råder, vilket är i linje med Vetenskapsrådet (2002). Informerat samtycke användes där respondenterna fick reda på studiens övergripande syfte och att intervjun kommer handla om elevsyn och samhällskunskapsundervisning på studie- och yrkesförberedande program (Esaiasson et al., 2012, s. 257). I godkännandeblanketten blir respondenten även erbjuden att läsa den slutgiltiga uppsatsen. I materialet har samtliga respondents namn anonymiserats och respondenternas kön och skolor finns inte presenterade. Det finns däremot en risk i denna typ av studier att vissa karaktärsdrag från

skolorna eller lärarna kommer att synas. Detta har jag tänkt på i min analysprocess och att en respondent känner igen sitt eget utlåtande kan inte undvikas men att någon annan skulle kunna undanröja deras identiteter undviks genom anonymitetsprincipen för att minimera skada och för att visa omsorg till respondenten (Öberg, 2015, s.61).

7 Intervjuresultat

I detta kapitel presenteras hur samhällskunskapslärarna resonerade om sina elever och undervisningspraktiker på yrkes- och studieförberedande program. Intervjuszvaren struktureras efter Boréus fyra perspektiv som nämndes i metodkapitlet och kommer att varvas med analys. Slutligen kategoriseras tre svarstyper i relation till samhällskunskapslärares intervjuvar om sin elevsyn och undervisningspraktiker.

7.1 Förstå kategoriernas begreppsliga bas

Valet av skolprogram är betydande till att en elev delas in i en viss kategori. Positioner av eleverna synliggörs både genom samhällskunskapslärares tal om eleverna och angående praktiken, undervisningen, som gemensamt skapar en föreställning om de två elevgrupperna. Samhällskunskapslärarna framhåller eleverna på olika sätt vilket leder till en skild elevsyn beroende på elevprogram. I intervjuerna refereras det till två olika typer av människor, nämligen eleverna på yrkes- och studieförberedande program och intervjun har baserats på samhällskunskapslärares resonemang kring dessa två elevtyper. Samtliga intervjupersoner benämner eleverna efter deras programtillhörighet och de beskrivs som olika beroende på elevprogram som *naturklassen*, *teknikerna*, *byggarna*, *barn- och fritidarna* (Lärare B, Lärare C & Lärare E). Eleverna beskrivs även i termer av klass- och könstillhörighet som sammantaget definierar varför eleverna skildras på ett visst sätt.

Det är en klassfråga, i många stycken, det är en klassfråga. Utifrån att du faktiskt har arbetarklass på yrkesprogram i högre utsträckning, du har en ökad klyfta mellan dem, skolan ska vara kompensatoriskt, ska vara det, men har nog tappat det uppdraget. (Lärare A)

För att de är arbetarklass? Det får man ju nästan inte säga nu för tiden men det är lite högre i tak, yrkes elever säger de som de tycker och tänker, det är bra, man kan lyfta flera frågor, högre ärlighet. Sp-elever är mer intresserade av sina betyg och vågar inte lika mycket. (Lärare F)

Sen har vi också en könsaspekt att de ser olika ut i fördelningen av tjejer och killar i yrkes- och studieförberedande program. Som lärare behöver man vara flexibel och ändra undervisning efter det som tas upp. (Lärare C)

Samhällskunskapslärarna beskriver eleverna olika och menar att olikheterna kan eller eventuellt kan bero på skilda klasstillhörigheter, där elever på yrkesförberedande program beskrivs av Lärare A som elever med mestadels arbetarklassbakgrund medan Lärare F är mer frågande om det eventuellt är en klassfråga. Lärare C menar att skillnaden mellan grupperna också kan bero på att det finns en skild könsfördelning grupperna emellan.

Vidare exemplifierar samhällskunskapslärare, Lärare A och Lärare E, med hur deras elevsyn varierar beroende på programtillhörighet. Samtliga respondenter differentierar hur de beskriver eleverna på studie- och yrkesförberedande program. Eleverna framställs som olika och samhällskunskapslärarna har skilda elevsyn beroende på om eleverna går på ett yrkes- eller studieförberedande program.

De har valt studieförberedande och ska ut på universitetet eller inte SKA men de har valt ett sådant program i alla fall och då tror jag att det är viktigt, att de blir vana vid längre föreläsningar och tagningar och så. (Lärare A)

En elev på yrkesförberedande program har, skulle jag säga, en tydligare identitet, en identitet som visar vad de vill bli och de har de själva valt, typ ”jag är en fordonselev, byggelev och jag ska dit”, i studieförberedande program är det många som går där som inte riktigt vet vad de ska bli, de är mer vilsna, de är inte lika mycket ”den här är jag” förutom att de har ett gemensamt mål att bli förberedda för högskolestudier. (Lärare E)

Här blir det tydligt att samhällskunskapslärare kategoriserar in elever i olika fack beroende på valt elevprogram. Elever på yrkesprogram beskrivs som de som ska ut i arbetslivet medan studieförberedande elever ska förberedas för universitetsstudier.

7.2 Framställning av identifierade kategorier

Det finns en skillnad i hur respondenterna talar om sina elever beroende på kategori av elevprogram. Eleverna på studieförberedande program framställs som elever som vill studera vidare på universitetet. Eleverna på studieförberedande program beskrivs som de som har högre ambitionsnivå, högre studiemotivation, stort ansvarstagande för sina studier samt hög kunskaps- och betygsnivå. Eleverna på yrkesförberedande program framställs däremot som skoltrötta, med lägre studiemotivation och lägre kunskaps- och betygsnivå. Eleverna på yrkesförberedande program beskrivs snarare ha ett tydligt mål om att komma ut i arbetslivet

och att samhällskunskap inte är ett ämne de prioriterar högst eftersom eleverna beskrivs som mer praktiskt lagda. Samhällskunskapslärarna redogör dock för att det finns nyanser, att vissa elever på yrkesförberedande program har en hög ambitionsnivå eller tar ett stort ansvar för sina studier och att vissa elever på studieförberedande program är skoltrötta och inte studiemotiverade men när lärarna redogör för hur det ser ut generellt i elevgrupperna finns det tydliga skillnader i hur eleverna beskrivs.

Elever på studieförberedande program inser att de måste få ett högre betyg för att komma någonstans, eller dit de vill, såsom universitetet eller högskoleutbildningar. De vill läsa vidare.[...] Många på yrkesförberedande program har, då de redan har nått sitt mål, de har fått ett jobb som servitris eller kock eller i butik och tänker att ”ja, bara jag får ett E så är jag nöjd”. De kan redan från början tänka att, de här med att plugga och, passar inte mig så jag väljer ett yrkesprogram. (Lärare C)

Deras mål är att studera vidare och då måste de kunna få med sig det, det som de behöver, bra betyg för att komma in. En praktisk elev behöver inte ens ha ett E i samhällskunskap för att få en examen och återigen tillbaka till att de har en lägre kravbild, vad som krav som ställs. Kravet är viktigt men kravbilden som vi ställer på eleverna är olika. (Lärare F)

Efter Boréus perspektiv om hur människor beskrivs och vilka egenskaper de tillskrivs resonerar en del av samhällskunskapslärarna att skillnaden inte är stor utan att alla elever är olika individer, men när de senare resonerar kring eleverna utifrån ett grupperspektiv görs en differentiering emellan dem. Eleverna beskrivs olika när lärarna ska beskriva hur de är eller hur de tenderar att uppträda i olika sammanhang.

Jag tänker inte beskriva en typisk yrkeselev eller en typisk studieförberedande elev för det finns inget sådant så jag säger pass. Jag lägger in en brasklapp för det beror på elevgrupp, olika individer, men annars som i samhällskunskapen, mitt ämne, är ambitionsnivån högre på ett studieförberedande program, skulle jag säga, i ett yrkesprogram har man ofta kanske valt kanske mer för att man vill jobba med ett visst yrke och att man kanske inte alltid har så positiva skolerfarenheter eller skolminnen. (Lärare D)

Yrkeselever är mer öppna med sina åsikter och vågar att fråga och debattera, en teoretisk elev är ofta mer inställsam och vågar inte fråga för att de är rädda för att klasskompisarna eller jag ska tycka att de är korkade, det är svårare att undervisa för dem för det är svårt att förstå om de förstår det jag undervisar om. (Lärare C)

Lärarnas förväntningar på betygsnivå skiljer sig åt beroende på elevprogram. Eleverna på yrkesförberedande program förväntas att nå upp till ett E eller D medan betygsspridningen i studieförberedande program är större.

Under mina två år har jag satt ett A i ett yrkesförberedande program, generellt är det E- eller D-nivå och ganska många F. Det handlar om kravbild, vad jag som lärare och skola förväntar oss vad de ska kunna där vikten av att lära sig samhällskunskap är lågt på en yrkesförberedande program, de ser inte nyttan för kunskaperna, ser inte att de har de, utan många elever tänker på betyg enbart i sina praktiska kurser. I en studieförberedande klass är det mer en spridning på betyg skulle jag säga, från E till A med något enstaka F. (Lärare F)

Jag säger såhär, ”Jag säger såhär”, det låter ju skittöntigt men jag brukar säga till mina elever: ”Jag vill att ni ska klara av skolan, om ni vill satsa på ett E så är det fine med mig. Jag tänker inte stressa dig till ett D, C eller A om du inte känner att det är det som du vill” (talar om yrkeselever). (Lärare A)

Alla samhällskunskapslärare i intervjustudien sa att det finns en skillnad i betygsnivå mellan de två elevgrupperna vilket visar på en skild elevsyn. Det kan tolkas som att det finns en skild förväntan på vad de två olika elevgrupperna förväntas nå för betyg och indirekt vilka kunskaper eleverna förväntas nå i ämnet samhällskunskap. Det kan tolkas efter Boréus perspektiv om vilka handlingar eleverna kan göra.

7.3 Förslagna policys och praktiker gentemot gruppen

Samtliga intervjurespondenter betonar att undervisningsupplägget är olika beroende på om eleverna går på yrkes- eller studieförberedande program. Anledningen till variationen menar vissa bero på själva elevgruppen och att det behövs olika typer av undervisning. Andra menar att kursernas uppbyggnad gör att de behöver undervisa olika på de två programmen.

En klassisk eller generell, om jag ska igenom ett stoff så är det kortade och lite mer nerbantat och kanske att jag sätter igång med en instuderingsfråga eller övning och sen mer diskussion och så i en yrkesklass. I viss mån, beroende på men att man, man jobbar med någonting är vanligt. Medan i ett studieförberedandeprogram skulle det kunna vara så att jag mer har en föreläsning som pågår under, under en timme eller hela lektionen för de klarar de av MEN det är alltid givet grupper och man måste ha en känsla för vad som fungerar som lärare. (Lärare A)

Här illustreras hur eleverna delas in i olika kategorier vilket påverkar deras undervisning och det framställs som berättigat samt normalt gentemot gruppen. En del av samhällskunskapslärarna beskriver två typer av undervisningssätt beroende på elevgrupp där studieförberedande elever får undervisning mer på djupet medan yrkeselevers undervisning är på en grundläggande nivå. Mot den bakgrunden leds elever till olika handlingsutrymmen och fostras till olika demokratiska medborgare eftersom de lär sig olika sorters kunskaper.

I studieförberedande program finns elever som, vad ska man säga, är mer teoretiskt lagda. De kan sitta still om man säger så, de är mer redo med pennan och kan klara av att koncentrera sig. Därför brukar jag mestadels ha katedersföreläsningar och att de får arbeta självständigt och läsa någon längre text därför att de klarar det, de måste också lära sig det för universitetet. [...] (När läraren talar om en yrkesklass) Först tar det ju typ en halvtimme att ens få bli på dom, de är sådär brötiga, sen behöver de variation, max 10 till 15 minuter per moment, de behöver kortare texter och de är bättre för dem med diskussion eller instuderingsuppgifter. (Lärare B)

Undervisningen kan se annorlunda ut, inte så stor skillnad, jag börjar ofta med en introduktion, återkoppling till föregående lektion sen kanske en övningsuppgift, diskutera med dem. Men skillnaden i studieförberedande program är att jag kan mer jobba med dem, det finns tid för att argumentera för och emot, ge dem mer fakta att tolka utifrån. Omöjligt på ett praktiskt program, de har inte förmågan eller energin att läsa en text så ingående som i ett teoretiskt program, de behöver mer stimulans och mer moment som kommer in. En yrkeselev behöver mer variation medan en studieförberedande elev kan ha en hel föreläsning och anteckna. I yrkesprogram kan de vara koncentrerade i högst 20 minuter sedan behövs en ny övning eller fråga. (Lärare F)

Nästantill alla respondenter menar även att den skilda undervisningspraktiken påverkas av läroplanen. Enligt läroplanen läser yrkesförberedande program 50 till 100 poäng samhällskunskap och studieförberedande program läser minst 100 poäng. Att yrkes eleverna läser 1a2 kursen och därmed 100 poäng samhällskunskap var inget som respondenterna hade varit med om. Samhällskunskapslärarna menar att de inte hinner ge en likvärdig undervisning eftersom de inte har lika mycket undervisningstid i båda grupperna och av detta skäl ges eleverna olika handlingsutrymmen.

En annan skillnad i och med att yrkesprogrammen endast läser 50 poäng och de andra läser 100 poäng samhällskunskap och det är ju helt kasst! För att du hinner knappt lära känna gruppen och det är enormt mycket som du ska få med i den och det blir inget djup över huvud taget utan du är hela tiden uppe vid ytan och hänger. Den ena elevgruppen får ju ett helt halvår till än den andra gruppen på nästan samma stoff så det är klart att undervisningen blir olika. Så det leder ju till att de (talar om yrkes elever) inte når högre betyg som de andra för de får mer tid och kan träna mer på sina förmågor och så. (Lärare D)

Kurserna är olika, i de programmen jag har i alla fall. De (talar om yrkes elever) läser inte fortsättningsdelen, alltså enbart 50 poängsdelen. Det har blivit svårare att hinna med vissa delar i kunskapskraven och då tvingas jag att sälla för att hinna med och vad som ska tas med. Exempelvis samhällsekonomi går bort. Och det blir helt klart en svårighet att hinna med exempelvis svåra begrepp och så. (Lärare C)

Samtliga intervjurespondenter menar att undervisningen måste anpassas efter elevgrupp. Det finns en uppfattning om att elever på yrkesförberedande program behöver en mer varierad undervisning på grund av koncentrationssvårigheter medan elever på studieförberedande program klarar av längre föreläsningar utan avbrott. Lärare F menar dock att undervisningsupplägget i de två elevgrupperna inte skiljer sig åt utan variationen ligger i vad eleverna gör under lektionen och hur läraren kan arbeta med respektive grupp. Det finns samhällskunskapslärare som menar att det är skillnader i utformning av kurserna i läroplanen som gör att undervisningen blir olika på yrkes- och studieförberedande program. Undervisningen på yrkesförberedande program läggs på en ytlig nivå på grund av för lite undervisningstid i förhållande till det stoff som ska hinnas med och i studieförberedande program hinner de gå in mer på djupet i sin undervisning. Följaktligen får eleverna med sig skilda handlingsutrymmen eftersom de får med sig skilda kunskaper och förmågor i ämnet samhällskunskap.

7.4 Relationer till andra grupper

Eleverna beskrivs efter sitt elevprogram där lärare lägger in olika föreställningar om eleverna beroende på om de går på ett yrkes- eller studieförberedande program. Det finns även skillnader inom programmen.

Man ser en skillnad generellt. Kunskapsnivån när de kommer till klassen är något högre i studieförberedande program, speciellt i naturklassen och teknikklassen./.../handelsämnet, eller restaurang, där de som vill få A, eller kämpar för det i samhällskunskapen, når kanske ett C eller ett E. (Lärare C)

Barn och fritid är bättre än byggarna exempelvis, tittar du på Barn och fritid kan vissa klara sig bättre än elever på ett studieförberedande program men de allra flesta presterar sämre i kvalité på sina inlämningsuppgifter och sina texter än vad den andra gruppen, studieförberedande, gör. (Lärare D)

När samhällskunskapslärarna resonerar om sina elever på det viset finns skäl att tro att det sker en differentiering eleverna emellan. Orsaken är att intervjuvärdens gemensamt visar en bild om att det sker en differentiering i elevsyn samt undervisningspraktik och som en följd av detta styrs eleverna in i skilda handlingsutrymmen.

7.5 Svarstyper

Sammanfattningsvis urskiljs tre kategorier av svarstyper utifrån samhällskunskapslärarnas intervjuvar. Den första är *differentiering och elevsyn*, denna svarstyp belyser att elever

beskrivs olika av samhällskunskapslärarna beroende på framför allt programtillhörighet men också till viss del beroende på elevernas köns- och klasstillhörighet. En del av respondenterna hänvisade till en klass – eller könsaspekt medan andra beskrev eleverna olika beroende på elevprogram såsom ”byggarna” eller ”teknikarna”. Lärarnas skilda elevsyn beroende på elevgrupp gjorde att de hade skilda förväntningar på sina elever i relation till exempelvis ambitionsnivå, betygsnivå och vad de två elevgrupperna kan göra för typer av uppgifter.

Den andra svarstypen är *differentiering och undervisning*. Denna svarstyp syftar till att eleverna får olika undervisning i studie- och yrkesförberedande program eftersom samhällskunskapslärarna anser att de behöver skilda undervisningspraktiker. Elever på studieförberedande program får mer träna på sina färdigheter, de utmanas och får en undervisning som är på en högre nivå medan elever på yrkesförberedande program får undervisning på en grundläggande nivå. Följden av det är att elever får med sig olika förmågor och färdigheter i ämnet samhällskunskap som i sin tur ger dem olika typer av handlingsutrymme.

Den tredje svarstypen är *differentiering och policy*, med det menas att utformningen av läroplanen, Lgy11, skiljer elever åt eftersom de har olika omfattning av samhällskunskapsundervisning. På studieförberedande program ges 100- poängskurser i samhällskunskap och elever på yrkesförberedande läser ofta enbart 50- poängskursen. Det kräver i sin tur olika sorters undervisning från samhällskunskapslärarna och därmed blir det en skillnad i elevers handlingsutrymmen. Samhällskunskapslärarna upplever att de inte hinner med alla kunskapskrav och att omfånget i det centrala innehållet på yrkesförberedande program bidrar till att de mer eller mindre tvingas att lägga upp sin undervisning på lägre nivå på grund av tidsbrist och stoffträngsel.

Effekten av alla tre svarstyper är att det sker en differentiering i yrkes- och studieförberedande program. Samhällskunskap har en särställning när det kommer till att fostra demokratiska medborgare och undervisningen för eleverna på yrkes- och studieförberedande program kan bidra till att de styrs in i olika medborgarroller. Elevers subjektpositioner markerar deras handlingsutrymme där de formas i relation till andra och dessa förhållanden möjliggör eller begränsar elevernas handlingar.

Enligt Boréus diskursanalys kategoriseras olika subjektpositioner med hjälp av människors språkanvändning. Språket är en viktig maktmarkör och gemensamt för alla respondenter är att de talar olika beroende på om de talar om elever på yrkes- eller studieförberedande program. Denna studie indikerar att lärares tal om sina elever leder in dem till olika handlingsutrymme eftersom deras intervjusvar varierar i förhållande till elevsyn och undervisningspraktiker i de två programmen.

8 Resultat och avslutande diskussion

Syftet med denna studie var att studera hur samhällskunskapslärare talar om sina elever för att se om det sker skilda maktstyrningar av elever beroende på elevprogram. För att synliggöra detta valdes två frågeställningar som är relaterade till studiens syfte och dessa kommer att besvaras nedantill.

1. Hur talar lärare om sin undervisning och sina elever i samhällskunskap i studie- respektive yrkesförberedande program?

Samtliga samhällskunskapslärares resonemang tyder på att det sker en differentiering när de talar om sin undervisning och sina elever i yrkes- och studieförberedande program. Det finns nyanser i svaren hur lärare talar om elever på de två programmen på individnivå men på gruppnivå sker en differentiering.

Resultatet tyder på att det finns tre svarstyper om vad denna variation kan bero på. Den ena är *differentiering och elevsyn* där lärare menar att skillnaderna beror på elevernas programtillhörighet, köns- eller klasstillhörighet.

Den andra är *differentiering och undervisning*, eleverna får skild undervisning på grund av att samhällskunskapslärarna anser att det behövs skilda undervisningspraktiker beroende på elevgrupp.

Den tredje är *differentiering och policy* där läroplanens utformning efter skolreformen år 2011 gör att lärarnas undervisning i samhällskunskap skiljer sig åt beroende på elevgrupp.

2. Styr yrkeselever och studieförberedande elever in i olika handlingsutrymme beroende på samhällskunskapslärarens elevsyn och undervisning i de två elevgrupperna?

De tre svarstyperna i resultatdelen, *differentiering och elevsyn*, *differentiering och undervisning* samt *differentiering och policy* indikerar att elever på studie- och yrkesförberedande program ges skilda handlingsutrymmen. Detta på grund av att

intervjuresultatet visar att samhällskunskapslärares resonemang om elevsyn och undervisning skiljer sig åt mellan yrkes- och studieförberedande program. Svarstyperna antyder att skolans skillnadsskapande av elever kan bero på att läraren ändrar sin undervisning medvetet beroende på elevgrupp eller att läraren följer de riktlinjer som finns i läroplanen och att det i sig skapar skillnader mellan elever i studie- och yrkesförberedande program. Innebörden av svarstyperna kan få som följd att eleverna styrs in i skilda handlingsutrymmen.

Foucault menade att styrningen av ett subjekt beror på hur individen blir definierad i ett visst sammanhang. Studiens resultat tyder på att olika önskvärda handlingar ges till olika elevprogram beroende på hur deras samhällskunskapslärare resonerar om dem. Det kan antas att när eleverna på de två programmen erbjuds olika kunskaper i samhällskunskap kan det utifrån Foucaults synsätt tolkas som att olika subjekt konstrueras. Detta kan leda i sin tur till att elever på studie- och yrkesförberedande program formas till olika typer av subjekt i relation till vad de lär sig i ämnet samhällskunskap.

Samhällskunskap är ett ämne som ska socialisera elever till medborgarskap och ge elever den kunskap, det förhållningssätt och de färdigheter som en demokratisk medborgare behöver. Studiens resultat tyder på att eleverna formas in till två olika subjekt som, i enighet med Foucaults *governmentality*, kan via till viss del lärarens hjälp forma sitt sätt att vara och uppträda. Möjligtvis leder detta till att eleverna använder den kunskapen de får i ämnet samhällskunskap och agerar efter den, som en form av självstyrning. Det kan leda till att exempelvis yrkeselever konstrueras till subjekt som agerar i linje med samhällskunskapslärares elevsyn och undervisningspraktik. Som följd av det får de lägre betyg, lägre studiemotivation och mindre kunskap i ämnet samhällskunskap. Resultatet visar att eleverna på studieförberedande program får mer tid och en annan typ av samhällskunskapsundervisning. Mot den bakgrunden kan antas att de formas till subjekt med högre studiemotivation, högre betyg och djupare kunskaper i ämnet samhällskunskap. Detta kan i sin tur forma två typer av samhällsmedborgare eftersom eleverna får med sig olika kunskaper inom ämnet samhällskunskap. Detta skillnadsskapande kan ses som en effekt på lärarens sätt att resonera, vilket har observerats i min studie, gentemot sina elevgrupper. Även hur lärare agerar formar självklart eleverna. Genom vad läraren har återgett i intervjuvaren framgår att de agerar olika gentemot de olika elevgrupperna.

Skolan har genom historien varit en institution som reproducerar skillnader mellan elever. Denna reproduktion kan tolkas utifrån Foucaults *governmentality* om hur makt skapas i relationen mellan lärare och elever vilken i sin tur kan leda till olika maktstyrningar beroende på elevgrupp. Utefter Foucaults *governmentality* kan det antas att eleverna i studien styrs in i en önskvärd riktning där yrkes elever formas till subjekt som ska ut i arbetslivet direkt efter gymnasiet medan studieförberedande elever formas till subjekt som ska studera vidare på universitetet.

Att eleverna får olika livssyften och en uppdelning i kunskap kan visserligen anses som oproblematiskt, men om yrkes elever inte får samma förutsättningar som studieförberedande elever kan det i förlängningen skapa olika möjligheter till demokratiskt inflytande hos framtidens samhällsmedborgare.

9 Framtida forskning

Slutligen kan denna studie bidra med kunskap inom forskningsområdet angående maktperspektiv mellan lärare och olika elevgrupper. Det hade varit intressant att se hur *governmentality* kan analyseras utifrån ett klassrums perspektiv. Förslag till vidare forskning skulle kunna vara en direktobservation för att se hur lärare undervisar i sitt klassrum bland olika elevgrupper i syfte att synliggöra hur maktreproduktion kan komma till uttryck i klassrummet. Detta för att se om det sker en ”handling på handling” och om hur elever formas som subjekt efter *governmentality*. Annan vidare forskning som hade varit intressant är hur elever uppfattar sig själva och om de upplever en skillnad i hur lärare undervisar och ser på dem som elever i relation till andra elevgrupper för att se hur maktdiskuser kan formas hos elever.

Referenser

Tryckta referenser

- Boréus, K. (2015) *Texter i vardag och samhälle*. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). Handbok i kvalitativa metoder. (2. uppl.) (s. 157-171) Malmö: Liber.
- Boréus, K. (2015) *Diskursanalys*. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). Handbok i kvalitativa metoder. (2. uppl.) (s. 176-183) Malmö: Liber.
- Broady, D. (1998). *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*. (2., korr. utg.) Uppsala: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi, ILU, Univ.
- Bronäs, A. (2003). *Demokrati i Samhällsundervisningen – Kunskap eller Fostran?* I Selander(red) (2003). *Kobran, Nallen och Majjen – Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*. Forskning i Fokus nr.12, Myndigheten för skolutveckling. Stockholm.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Dahlstedt, M & Hertzberg, F. (2011). *Den entreprenörskapande skolan. Styrning, subjektskapande och entreprenörskapspedagogik*. I Pedagogisk Forskning i Sverige 16(3), 179-198. ISSN 1401-6788.
- Edwards, R. (2008). *Actively seeking subjects?*. I Nicoll, K. & Fejes, A. (red.) (2008). *Foucault and lifelong learning: governing the subject*. London : New York, NY: Routledge.
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G (2015) *Intervjuer* I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). Handbok i kvalitativa metoder. (2. uppl.) (s. 34-53) Malmö: Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (red.) (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (4., [rev.] uppl.) Stockholm: Norstedtsjuridik.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. (1. American ed.) New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Foucault, M. (2002). *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. ([Ny utg.]). Göteborg: Daidalos.
- Giddens, A. & Griffiths, S. (2007). *Sociologi*. (4., omarb. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Hörnqvist, M. (1996). *Foucault maktanalys*. Stockholm: Carlsson.
- Johnsson Harrie, A. (2011). *De samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik* [Elektronisk resurs] :rapport från en inventering. Linköping: Linköpings universitet, [Forum för ämnesdidaktik].

- Korp, H. (2006). *Lika chanser i gymnasiet?: en studie om betyg, nationella prov och socialreproduktion*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2006. Malmö.
- Korp, H. (2012). *'I think I would have learnt more if they had tried to teach us more' – performativity, learning and identities in a Swedish Transport Programme*. I *Ethnography and Education* 7(1), 77-92.
- León Rosales, R. (2010). *Vid framtidens hitersta gräns: om maskulina elevpositioner i enmultietnisk skola*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2010. Stockholm ; Botkyrka.
- Långström, S. & Virta, A. (2011). *Samhällskunskapsdidaktik: för utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, R. (2008). *Foucault: en introduktion*. Malmö: Égalité.
- Nylund, M. (2013). *Yrkesutbildning, klass och kunskap. En studie om sociala och politiskaimplikationer av innehållets organisering i yrkesorienterad utbildning med fokus på 2011 års gymnasiereform*. (Avhandling Örebro Studies in Education 40. 153 PP. ISBN 978-91-7668-953-0) Örebro: www.publications.oru.se. Tillgänglig:
<http://www.oru.se/PageFiles/45317/Mattais%20Nylund.pdf>
- Olsson, D. (2011). *Nordisk ämnesdidaktisk forskning i SO-ämnena. En inventering*. Karlstad: Karlstads universitet [Centrum för de samhällsvetenskapliga ämnena didaktik].
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Öberg, P. (2015) *Livshistorieintervjuer*. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.). *Handbok i kvalitativa metoder*. (2. uppl.) (s. 55-56) Malmö: Liber.
- Öhman, M. (2008) *Att analysera socialisationens riktning ur ett maktperspektiv*. I *Utbildning och Demokrati*, 17(3), 69-88.

Elektroniska resurser

- Skolinspektionen. (2011). *Samhällskunskap i gymnasieskolan - En kvalitetsgranskning av undervisningen i Samhällskunskap A på tre yrkesförberedande program*. Hämtad 2016-11-02, från:
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/samhallskunskapgy/kvalgrsamgy-slutrapport.pdf>
- Skolverket (2013). *Statistik och utvärdering - Kommunala skolor har högre andel examinerade lärare*. Hämtad 2016-11-25, från: <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/nyheter-2013/kommunala-skolor-har-hogre-andel-examinerade-larare-1.195383>
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad: 2016-11-28, från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

BILAGA 1: INTERVJUGUIDE

Bakgrundsfrågor

- Hur länge har du varit verksam lärare?
- Hur länge har du varit på din nuvarande arbetsplats?
- Vad har du för ämneskombinationer?

Tema: Undervisning

- Ser ditt undervisningsupplägg annorlunda ut beroende på vilka elevgrupper du undervisar i?
- Om ja: Hur då?
- (Om nej: Skiljer sig din undervisning åt mellan studie-och yrkesförberedande program?)
- Hur ser det ut i ditt klassrum när du undervisar i olika elevgrupper?
- Kan du ge exempel på hur du undervisar på respektive program?
- Varför tror du att det är så?
- Upplever du att elever på yrkesförberedande program har svårt att hålla samma tempo i undervisningen som elever på studieförberedande program? Om ja: vad gör du då?
- Har din undervisning förändrats sedan den nya läroplanen Lgy11 kom jämförande Lpf94?
- På vilket sätt i så fall?
- (Om ej nämner två programmen.) Har din undervisning förändrats lika mycket på yrkesförberedande som studieförberedande program? Varför/Varför inte? På vilket sätt?

Tema: Elevsyn

- Beskriv en typisk yrkeselev och en typisk studieförberedande elev.
- Hur skulle du beskriva dina elever på yrkes-och studieförberedande program? Vad skiljer dem åt och/eller vart liknar de varandra?
- Ambitionsnivå
- Studiemotivation
- Ansvarstagande för sina studier
- Kunskapsnivå
- Betygsnivå
- Hur ser den typiska jargongen ut bland elever på yrkes-och studieförberedande program? Varför tror du det är så?
- Vad har du för förväntningar på elever på yrkes- och studieförberedande program?

Övrig reflektion

Ett av samhällskunskapsämnets centrala innehåll är att samhällskunskapsundervisningen ska bidra till att skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

- Berätta hur du arbetar med detta med eleverna.

- Skiljer sig det åt mellan programmen?

Övrigt?

BILAGA 2 GODKÄNNANDEBLANKETT

Frida Jigrot, ht16
frida.jigrot@gmail.com

Information om studien

Studiens syfte är att undersöka hur samhällskunskapslärare talar om sin undervisning och sina elever på yrkes-och studieförberedande program. Detta kommer att undersökas med hjälp av intervjuer med samhällskunskapslärare och intervjuerna kommer att spelas in.

Att delta i undersökningen är helt anonymt och frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering. Undersökningen kommer att presenteras i form av en studentuppsats vid Göteborgs Universitet.

Jag har fått information om vad deltagande i undersökningen innebär. Jag ger mitt samtycke till att samtalsintervjun spelas in för höstterminen 2016 får användas i forskning, undervisning och forskningsinformation. Innan något sådant sker kommer alla namn att avlägsnas. All behandling av personuppgifter kommer att ske enligt den svenska Personuppgiftslagen (PUL 1998).

Deltagarens underskrift

Deltagarens namnförtydligande

Ort och datum

Ja tack, jag vill ta del av resultaten! Jag vill få uppsatsen skickad till min mailadress när den är klar.

Mailadress: _____